

ELS ANNALS CAROLINGIS I LA TRADICIÓ CLÀSSICA: ELS FETS DE BARCELONA AL 801

Enrique Camón Fernández de Ávila
Institut de Batxillerat d'Arenys de Mar (Barcelona)

ABSTRACT

This essay aims at setting a reference framework for the evolution of Latin historiography, from the first annals to the late historiography. The main features of Carolingian historiography are then studied, especially its annalistic sources. The conquest of Barcelona by the Franks in 801 is taken as an example. The basic patterns about rigour and objectivity of the historiographic sources of Charlemagne's empire can be deduced from the way in which the carolingian annals tackle this historic event, of such importance for our history.

Introducció

El títol d'aquest treball ja anticipa quins són els dos objectius bàsics que es pretenen: en primer lloc, establir un marc de referència previ sobre l'evolució cronològica de les teories historiogràfiques llatines d'època clàssica i postclàssica, que ens permeti d'accedir a l'anàlisi dels testimonis de l'edat carolíngia i, més en concret, de les fonts annalístiques; en segon terme, considerant la transcendència que es pot derivar de la conquesta de Barcelona pels francs, tant per a l'estudi de les arrels catalanes com per al conjunt dels testimoniatges històrics de la cultura carolíngia, avaluar el tractament que les fonts annalístiques franques fan d'aquest esdeveniment; en conseqüència, pretenem establir una valoració raonada i tècnica sobre la seva validesa històrica.

Els annals llatins i la historiografia tardana

A la Roma clàssica es desenvolupà des de temps antic el costum de consignar esquematitzadament els fets més rellevants de cada any, igual que les relacions de dies hàbils i inhàbils. Així, al costat dels «Fasti Capitolini» (CIL 2, p. 1 ss.) els esdeveniments que hom considerava de necessària memòria vers al futur, com ara presagis i interpretacions dels raigs, eclipsis i rars fenòmens

atmosfèrics, epidèmies o períodes de dificultats, guerres, victòries, tractats i altres esdeveniments, eren inclosos als anomenats *Annales Maximi* (rebieu el nom de la consideració dels pontífexs com a «maximi»¹). El procediment de redacció era el següent: «cada any el *pontifex maximus* tingué una taula emblanquinada, en la qual hom havia acostumat a anotar els noms designats dels cònsuls i dels altres magistrats, i les coses dignes de ser recordades fetes cada dia, a la pau i a la guerra, per terra i per mar [...] i, a aquests llibres, els van anomenar *annales maximi* dels noms dels pontífexs»² i els testimonis de l'antiguitat que ens en parlen ens refereixen dades que ens permeten suposar que eren uns textos senzills i no gaire acurats quant a l'estil³.

La definició que considerem més clara de les que posseïm és la que ens transmet Diomedes (ap. Keil. *GL* I 484): «Epos latinum primus digne scriptis qui res Romanorum decem et octo complexus est libris, qui et annales inscribuntur, quod singulorum fere annorum actus contineant, sicuti publici annales, quos pontifices scribaeque conficiunt, uel Romani, quod Romanorum res gestas declarant». Aquests annals, segons la seva extensió quan varen ser publicats a l'època dels Gracs, podien arribar a consignar dues-centes línies de mitjana per any, uns 80 volums⁴.

La tradició annalística, que no sempre va ser considerada un exemple de fiabilitat «quae dissensio temporum, si ueterum reuoluentur annales, longe

¹ Festus, s.u. «annales maximi»: «annales appellabantur non magnitudine, sed quod eos pontifex maximus confecisset». Ciceró, *de oratore* 2, 12, 52: «erat enim historia nihil aliud nisi annalium confectio[...].res omnes singulorum annorum mandabat litteris pontifex maximus efferebatque in album et proponebat tabulam domi potestas ut esset populo cognoscendi, i qui etiam nunc annales maximi nominantur».

² Verrius Flaccus, citat i comentat extensament per Cichorius, a la *RE*, I, 2248-2256. Isidor, *Ethym.* I 44 reproduceix en els aspectes bàsics aquesta definició: «quaeque enim digna memoriae domo militiaeque, mari ac terra per annos in commentariis acta sunt, ab anniversariis gestis annales nominaverunt».

³ Ciceró, *de leg.* 2,6: «annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse ieiunius...». És diferent la pretensió literària de l'obra del mateix nom d'Enni. La possible relació entre aquestes obres podria radicar en aquests motius: «Los "Annales" no están exentos de ciertos sentimientos moralizadores y sentenciosos, de tal manera que una coyuntura social y política como la que Roma atravesaba hizo posible que el pueblo romano, mediante su lectura, sintiera la sublime nobleza de su tradición y conservara los sentimientos que la palabra "Roma" debía evocar en el corazón de cualquier romano» (M. SEGURA, Q. Ennio. *Fragments*, Introducción p. XXIII, Madrid, Alma Mater, 1984). Però, opinió negativa a Tàcit, *Dial. orat.* 22.5 «nulli sensus tarda et inerti structura in morem annalium componantur».

⁴ CIZEK, E., a «Les genres de l'historiographie latine», *Faventia*, 7, 2 (1985) p. 29, fa un extens tractament del tema i cita CANTARELLI, L., «Origine degli Annali Maximi», *RFC* 26 (1898), pp. 208 ss; CRACKE, J.E.A., «The Annals of the Pontifex Maximus», *Class. Philol* 35(1940) 375-378, i també FRIER, B.W., *Libri Annales Pontificum Maximorum. The origins of the Annalistic Tradition*. Roma, 1979. Fragments a PETER, H., *Historicorum Romanorum Reliquiae*, I, Stuttgart, 1968. Així mateix, FRANK, T., *Vida y literatura en la República romana*, (trad. de A.L. Bixio) Buenos Aires, Eudeba, 1971, p. 213. Dades i referències a d'altres testimonis antics, a BICKEL, E., *Historia de la literatura romana*, trad. J.M. Díaz-Regañón, Madrid 1982, p. 420.

magis in incerto inuenietur»⁵, es va desenvolupant fins al s. I aC (a més dels escriptors més coneguts, suggereix que Atic va ser l'autor d'un llibre d'annals, una espècie de llibre-recull, «che presentava continui riferimenti cronologici»⁶); però més tard s'extingeix lentament, malgrat un cert renovellament amb Nicòmac Flavià, al s. IV, que s'interessa per Livi i que tracta de restaurar l'antic esperit⁷.

Ara bé, ja des de l'antiga historiografia havia quedat palesa la diferència conceptual entre annals i històries: els primers es limitarien a deixar constància de dades i fets esdevinguts a l'any de referència o ben propers, mentre que les històries tractarien d'aprofundir en les causes i raons dels fets que poden ser més llunyans. Això, si el criteri d'anàlisi és el de la interpretació dels fets. Si el criteri, tanmateix, és la proximitat als fets, Servi (*ad Aen* I 373) és molt clar: «haec tamen confunduntur licenter, ut hoc loco pro historia inquit 'annales'; historia est eorum temporum quae uel uidimus uel uidere potuimus... annales uero sunt eorum temporum, quae aetas nostra non nouit». (Unes expressions semblants podem trobar a Isidor, *Etym.* I 44: «historia est eorum temporum quae uidimus, annales uero sunt eorum annorum quos aetas nostra non nouit». Com a exemples, Sal·lusti seria un historiador; Livi, Eusebi i Jeroni, annalistes.)

El primer criteri és evident a l'historiador Semproni Asel·li: «Annales libri tantummodo quod factum quoque anno gesta sint, ea demonstrabant, id est quasi diarium scribunt»⁸. Per a Semproni no n'hi ha prou amb això, cal

⁵ Censori, *De die natali* 17, 10, en referir les inexactes i contradictòries datacions dels «Iudi saeculares» al llarg del temps. Hi ha referències a annals pesants, com els de Tanusius Gèminus, *Sén. Epist.* 93, 11 (potser és el mateix Volusius citat per Catul al poema 36?) Vid. Suet. *Vita Caes.* 9 i Plutarc, *Vita Caes.* 22, 4: Les cites són a H. Peter, op. cit. II, 49-50, juntament amb Estrabó XVII 3, 8, p. 829 i Macrobi, *Sat.* I 16, 33. Un judici més positiu d'altres annals és el que refereix Gel·li, V 5: «atque ibi (in libreria) expositi erant Fabii annales, bonae atque sinceræ vetustatis libri».

⁶ ZUCCHIELLI, V., *Varro logistoricus*, p. 53. (vid. Riese, *Varro menip.* p. 37, n. 6). Sobre la seva categoria com a annals, vid. BARDON, H., *La littérature latine inconnue*, Paris, cd. Klincksieck, 1952-1956. I, p. 268. El text de Ciceró mencionat és: «Attici nostri [...] labor, qui conservatis notatisque temporibus, nihil cum illustre praetermitteret, annorum septingentorum memoriam uno libro colligauit» (*Orator* 34, 120).

⁷ Possiblement sigui el mateix que un dels participants al simposi de les «Saturnalia» de Macrobi. La discussió sobre els diferents Nicòmacs apareix resumida a BLOCH, H., «The Pagan Revival in the West at the End of the fourth Century», a MOMIGLIANO, A., *The conflict between paganism and christianity in the fourth century*, Oxford, 1963. p. 215, qui assenyalà dades epigràfiques (CIL VI 1783; DESSAU ILS 2948) i paleogràfiques (LOWE, *Codices latini antiquiores*, Oxford, 1947 IV, 449). Més dades a CALLU, J.P., «Les Préfectures de Nicomaque Flaviens», *Mélanges W. Seston*, 1974, pp. 73-80. Aspectes relacionats amb la preocupació filològica, a HALL, F.W., *A Companion to Classical Texts*, Chicago 1070, pp. 63 i 65.

⁸ Fragments 1 i 2 ed. PETER, H., op. cit. pp. 179-180 n. 1 = GEL·LI, A., *Noct. Att.* V 18: 9. Vid. ESPADAS, M., *La periodización en la historiografía romana*, Madrid, 1961, p. 35. Referència a Semproni Asel·li a Ciceró, *De leg.* 2. 6.

demostrar «etiam quo consilio quaque ratione gesta essent», i també «neque quibus consiliis ea gesta sint, id fabulis pueris est narrare, non historias scribere». També s'hi va referir Ciceró, al ja citat *de leg.* 2,6, mentre proposava una consideració diferent per a la història⁹. Una valoració no temàtica sinó cronològica és la que podria conduir cap a la confusió: Per a A. Gel·li, V 18,1 ss. les històries són referències d'uns fets «quibus rebus gerendis interfuerit is, qui narret». També per a Plini la terminologia és confusa (*epist.* VII 33,1): «Auguror [...] historias tuas immortales futuras; quo magis illis [...] inseri cupio», i una certa indeterminació és al propi Tàcit: «Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriae et annalium genus est» (*Germ.* 2.3).

Els annals insistiren en la redacció de referències de magistrats i de dades d'Estat i fets especialment vistents, dignes de cridar l'atenció del receptor del missatge. Coincideix amb el que Asel·li suggereix com a deficient narració des del punt de vista tècnic, la visió de la història deguda a Orosi: «(relación) ya de desastres por guerras, ya estragos por enfermedades, ya desolaciones por hambre, ya situaciones terribles por terremotos, insólitas por inundaciones, terribles por las erupciones de fuego volcánico o cruels por golpes de rayos o caída de granizo...»¹⁰.

A l'època tardana, si introduïm una altra variant al nostre estudi, observarem que les teories historiogràfiques es van trobar dividides entre les explicacions dels fets degudes a autors cristians i els interessos apassionats per explicar el món, l'imperi romà i el triomf del regne diví ja a la terra; i, per una altra part, els darrers intents d'oposar-hi raonaments pagans i més ortodoxos segons la tradició clàssica: com a figures notables, per exemple, es podrien oposar entre els segles IV i V Agustí d'Hipona o la *Chronica* de Sulpici Sever a la personalitat d'Amnià Marcel·lí («amb Amnià Marcel·lí la historiografia llatina a l'oest va morir»)¹¹.

El valor de l'obra d'aquest últim no pot fer oblidar la innexorable transformació de la historiografia no cristiana en breviaris i resums, davant les cròniques i les històries de l'Església, com la d'Eugippi al s. VI sobre la vida de sant Severí¹². L'interès pels aspectes cronològics, que està ben representat al s. III

⁹ Ciceró criticà els annals al text mencionat a la cita precedent, però opinà així a *Orator* 20, 66: «Huic generi historia finitima est, in qua et narrantur ornatè et regio saepe aut pugna describitur; interponuntur etiam contiones et exhortationes, sed in his tracta quaedam et fluens expetit, non haec contorta et acris oratio».

¹⁰ Orosi, prol. 10, trad. d'E. Sánchez Salor, Biblioteca Clásica Gredos 53, Madrid, 1982, p. 97.

¹¹ THOMPSON, A., *A history of historical writing*, Gloucester, Peter Smith ed., 1967, p. 97.

¹² Per a tot el conjunt, CODONER, C., «Las crónicas latinas en el s. IV», *Los géneros literarios*, Bellaterra, 1985, p. 130. Per a Sulpici Sever, vegeu THOMPSON, A., op. cit. p. 134: «Was the best historical writer of the fifth century». Eugippi «ne brillait guère par la culture», segons COURCELLE, P., *Les lettres grecques en Occident, de Macrobe à Cassiodore*, París, 1948, p. 315, que cita Cassiodor, *Inst.* p. 61, 24: «Virum quidem non usque adeo saecularibus litte-

per Censori¹³, ofereix des dels segles II i III, al camp cristià, els noms de Climent d'Alexandria o de Juli Sexte Africà com a representants del que vol ser una explicació filosòfico-religiosa dels esdeveniments de l'orbe: «El resultat fou que la cronologia cristiana va ser, a més, una filosofia de la història»¹⁴.

I és que el cristianisme adoptà una visió de la història en què aquesta era valorada quant a la seva universalitat, és a dir, que el món està complint la funció d'un tot dominat per la divinitat, i amb relació a aquest tot i a aquesta dominació s'haurien d'estendre les consideracions tècniques de la cronologia; la història de Roma no és un recull d'heroicitats i de triomfs, sinó un exemple més en la teoria de la salvació. I així, la caiguda de Roma al 410 trasbalsa pregonament els sentits dels pagans i els dels cristians: per a aquests, és el rebuig de Crist el que provoca la desfeta: per als primers, tot ho ha provocat la crisi generalitzada en la dedicació als déus de sempre¹⁵. La història, segons els cristians, és lineal, recta, i la teoria circular i cíclica dels grecs va quedar refutada ja per Agustí¹⁶. El temps té sentit perquè dirigeix l'home cap a la seva salvació; d'aquesta manera, passat, present i futur adquireixen una digna justificació, i les narracions del món més antigues ens menen cap als mateixos orígens del món¹⁷.

---

ris eruditum». Una traducció anglesa és la de ROBINSON, W., *The life of Severinus by Eugippius*, Cambridge, 1914.

¹³ La darrera edició és la de SALLMANN, N., Leipzig, 1983, i està recentment reimpressa la d'O. JAHN, Hildesheim 1965 (=Berlín 1945). Censori apareix citat per Anastasi a la *Chronologia consularis et caesarea romanorum Pontificia iudaeorum*, PL Migne, 127, col. 555: «consulatus ipse celebris redditur apud Censorinum». La cronologia i la divisió de les èpoques del món estan comentades a ESPADAS, M., op. cit. Sobre les edats del món hi ha més dades a CALLU, J., «Reflexions sur un cycle vicennal au IIIe siècle», *Aion. Le temps chez les Romains*, (dir. par R. Chévallier), París, ed. Picard, 1976, p. 218 n. 38.

¹⁴ La cita és de MOMIGLIANO, A., «Pagan and christian historiography in the fourth century A.D.», p. 83. Per a J.S. Africà, l'obra essencial és GELZER, H., *S.I. Africanus und die byzantinische Chronographie*, Leipzig 1880-1889; també THOMPSON, op. cit. p. 5 i 126 ss.

¹⁵ PASCHOUD, F., *Roma aeterna. Études sur le patriotisme romain dans l'occident latin à l'époque des grandes invasions*, Roma, 1967, Agustí, Sermo 296,7, PL 32, 648 és la veu cristiana: «modo quia superavit et abundavit sacrificium dei uestri, et inhibita sunt et prohibita sacrificia deorum nostrorum, ecce quid patitur Roma». I sobre la crisi de Roma en esperits cristians, Jeroni planteja que «postquam vero clarissimum terrarum omnium lumen extinctum est, immo Romani imperii truncatum caput: et ut verius dicam, in una Urbe totus orbis interiit» (Comm. in Ezech, Praef., PL 25, 16 2-3); i «Quid salvum est, si Roma perit?» (Epist. 123, 15-16). Possiblement, les crítiques d'Agustí a Roma es dirigeixin a la Roma abstracta, universal, a la que és una perversa imitació de Déu (vid. PASCHOUD, cit. p. 270, i P. COURCELLE, *Histoire littéraire des grandes invasions germaniques*, París, 1964, p. 281).

¹⁶ *De civit. dei*, XII, 10-20. Sobre el tema de la idea circular del temps, LASERRE, F., «Nombre et connaissance dans la préhistoire du platonisme», *Mus. Helv.* 15 (1958) p. 22. A Alcmeó, pitagòric, hom li atribueix la teoria que circularitat i immortalitat són iguals; els homes moren perquè no poden retornar als seus inicis. (SARTON, G., *Historia de la ciencia* (trad. de J. Babbini), Buenos Aires, Eudeba, 1965, p. 265).

¹⁷ Tertull. *De pallio*, 2: «qui vero divinas (historias) lectitamus, ab ipsius mundi natalibus

A partir de les crítiques dates del s. III, la retòrica podria ser útil per persuadir emperadors i soldats, la filosofia podria ser un argument davant el cristianisme o un refugi personal, però la història ja no pot ser entesa com als segles precedents, perquè, en la terminologia cristiana, la providència divina ha fixat uns límits per a tot, inclosa Roma eterna, i la seva destrucció és la prova del destí que Déu ha fixat al món. Així, queda sense efecte l'antiga idea d'una època obscura, una altra de mítica i una final d'històrica, que des de Varró (*De gente populi romani* fr. 1) ha estat una explicació pagana de les edats del món¹⁸.

Al s. V el paganisme és mort i la influència del cristianisme distorsiona seriosament les realitats. Encara que Claudià o algunes cartes de Símmac o Rutili Namacià (*De red. suo*, I, 47-52, i especialment 63 «fecisti patriam diuersis gentibus unam»; «urbem fecisti, quod prius orbis erat»; 72: «quos timuit superat, quos superauit amat») apuntin algunes referències històriques, «pagan historiography dissappeared in V century»¹⁹.

A més, les cròniques de caràcter universal, com la d'Eusebi (s. IV) o després la de Jeroni, comencen a ser progressivament substituïdes pels annals o reculls que any rere any transmetien d'una manera generalment esquemàtica alguns dels esdeveniments de l'any²⁰. El concepte de crònica d'ampli projecte («Chronica Gracce dicitur quae Latinae temporum series appella-

---

compotes sumus». La divisió esmentada en passat, present i futur es troba a Sèneca, *De breui uit.* 10,2: «in tria tempora uita diuiditur: quod fuit, quod est, quod futurum est. Ex his quod agimus breue est, quod acturi sumus dubium, quod egimus certum»; 10,6: «praesens tempus breuissimum est [...] in cursu enim semper est, fluit et praecipitatur [...] tam breuis ut arripi non possit». Comenta aquesta teoria de tradició estoica, que també apareix a Marc Aureli, 4, 3, 4, MOREAU, J., «Sénèque et le prix du temps», *Bull. Ass. G. Budé*, 1969, p. 119. El misteri del coneixement dels tres temps ja és present a Homer, *Iliada* I, 70: «que coneix el passat, el present i el futur», i a Virgili, *Georg.* IV, 393.4: «nouit namque omnia uates/ quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur»; i és recollit, molt més tard, per cultivadors dels clàssics, com ara Garcilaso, *Elegies* I, 284-5: «espejo do se muestra lo passado / con lo futuro i lo presente junto», o Fray Luis de León, *Noche serena*, 40: «lo que es, lo que será, lo que ha pasado».

¹⁸ Vid. POUCKET, J., «Temps mythique et temps historique. Les origines et les premiers siècles de Rome», *Gerión* V, 1987, pp. 69-85. I també BALDWIN, B., «Literature and Society in the Later Roman Empire», a *Literary Artistic Patronage in Ancient Rome*, Univ. of Texas, 1982, pp. 78-79. Les idees cristianes apareixen amb claredat a Orosi; vid. MIR, J.M., «Orosio y los últimos tiempos del Imperio», *Helmantica*, 90, 1978, pp. 389 ss.

¹⁹ Thompson, op. cit. p. 122. L'última cita de Rutili ens recorda indefectiblement el «parcere subicetis et docellare superbos» de Virgili (*Aen* VI, 853), i a Ciceró, *De off.* I, 2, 35, però la idea ja estava a la Bíblia, Proverbis 3, 34. Sobre literatura cronogràfica, MOMMSEN, Th., «Chronica minora saec. IV, V, VI, VII», *M.G.H. Auct. antiq.* IX (1892), XI (1894), XII (1898).

²⁰ EBERT, A., *Histoire générale de la littérature au Moyen Age en Occident*, Paris, 1884, II, p. 111: «Les annales prirent naissance dans les rares notices que les moines écrivaient en marge, sur le canon pascal; on reunissait ensuite ces notices par ordre chronologique; on les conservait, dans les monastères et, chaque année, on ajoutait à ce fondement les événements les plus importants». GHELLINCK, J., *Littérature latine au Moyen Age*, Paris, 1938, p. 150 parla d'aquestes «tabulae»: «rédigées par séries de 14 feuillets ou 28 pages, elles étaient valables pour

tur», Isidor *etym.* V 28, que cita com a exemple Eusebi traduït al llatí per Jeroni) deixa pas a unes notes inicialment simples i poc acurades. Hom considera que són hereves de les «Tabulae paschales», és a dir, de resums col·locats a esglésies i monestirs on quedaven consignades, per un cert nombre d'anys o de cicles lunars, les fites més notables per a la cronografia religiosa, especialment, és clar, les referides a la Pasqua²¹. Aquestes «tabulae», evidentment escrites sense pretensions i sense interès de continuïtat, eren breus i no gosaven reflectir dades allunyades del que la gent veia i tenia a prop.

Els annals a l'imperi Carolingi

Doncs bé, la difícil transmissió de la cultura clàssica a l'època de Carlemany pot ajudar a comprendre el fet de la renaixença i la consolidació dels annals i de les cròniques²². Els dos estils historiogràfics bàsics al temps carolingi són la biografia i els annals, i encara que puguem considerar que aquestes darreres manifestacions escrites constitueixin un gènere impropri d'una època de renaixement cultural²³, hauríem de considerar prèviament els temps en què es van començar a desenvolupar i cercar en aquest fet la seva fortuna. Es tracta d'un poble, el franc, sense una formació expressivament notable i que ha de recórrer al conegut sistema d'importar savis i homes lletrats amb una doble intenció: l'enfortiment imperial mitjançant la literatura, l'art i la ciència; i la culturització de les persones destinades a la formació religiosa del poble i la transmissió de les escriptures. En realitat, l'ús dels an-

---

532 ans, l'annus magnus, à raison de 19 années par page [...] l'annaliste pouvait inscrire à l'année correspondante l'événement qui lui semblait digne de rappel».

²¹ El problema de l'ordenació del comput pasqual va ser tractat ja a l'època de Boeci, al «Liber de Paschate», per Dionisi l'Exigu (vid. BICKEL, E., op. cit. p. 317). També pel Pseude-Atanasi. *Tractatus de ratione Paschae* (vid. SAMSO, J., «Astronòmica Isidoriana», *Faventia* 1.2 1979, p. 166; anecdòticament, recollim la narració que fa T. Campanella, *La ciudad del sol* (trad. E.G. Estébanez), Madrid, ed. Zero, 1984, p. 155: «Las leyes son poquísimas, todas escritas en una tabla de cobre a la puerta del templo, esto es, en las columnas, en las que, brevemente, están escritas todas las esencias de las cosas».

²² Per exemple, la Crònica del 754, que transmet en llatí dades cronològiques i jurídiques arran de la invasió musulmana. Coincideix amb els annals en el fet de referir esdeveniments cronològicament molt concentrats (vid. BARCELÓ, M., «La primera organització fiscal d'Al-Andalus segons la Crònica del 754», *Faventia* 1.2 1979, pp. 227-257.) Referint-nos als fets del 801, obres com el Cronicon de Moissac o la Crònica de l'Arquebisbe Adó no són sinó annals amb nom diferent. Sobre el renaixement carolingi, entre els molt nombrosos treballs que en parlen, mencionem el ja citat de Ghéllinck, 84-91, i el de RICHE, P., *La vie quotidienne dans l'Empire carolingien*, París, 1973, pp. 241 ss.

²³ Ghéllinck, op. cit. p. 155 (època) «de morcellement régional et désarroi politique, économique, social et intellectuelle».

nals perdurarà al temps d'apogeu de la cultura carolíngia, recollint l'herència de les grans cròniques anteriors, amb la substitució del concepte de narració i explicació històrica de senzilles i breus explicacions dels fets més notables de l'any²⁴. En realitat, aquesta indefinició dels objectius i les finalitats historiogràfiques ja apareixia assenyalada abans per Servi²⁵.

Al món carolíngi, la visió dels fets contemporanis es fa des d'una perspectiva que, històricament, limita d'una manera considerable les expectatives d'una història versemblant. (La idea no posseeix validesa si els fets relatats no són opinables, sinó, per exemple, catàstrofes o fets meteorològics d'interès: als annals reials, l'any 803, es parla d'un terratrèmol «circa palatium», i al 829, d'un altre a Aquisgran; al 808, «hiemps mollissima hac pestilens fuit»; al 801, 811, 820 i 828, d'eclipsis de sol i de lluna; al 821, de pluges i d'inundacions; al 824, «aere in tempestatem subita mutatione converso, ingens fragmentum ex glacie simul cum grandine decidisse narratur, cuius longitudo quindecim, latitudo septem, crassitudo duos pedes habuisse dicitur», i al 827, «terribilis nocturnae coruscatione in aere». L'estil és sobri i mancat de possibles interpretacions.)

Però, en conjunt, la tendència cap al subjectivisme pot quedar palesa si concretem alguns trets característics d'aquesta forma de fixació històrica, els annals: primerament, la concisió, que exclou tota mena d'interès literari; no hi ha lloc per a la creativitat i el plaer mínimament estètic; la seva deficient qualitat literària és prova d'un tarannà cultural que deixa en situació compromesa la fiabilitat històrica i el recurs a qualsevol subtileza a l'anàlisi de les dades. El segon tret és la contemporaneïtat; referida la notícia a uns fets tan recentment ocorreguts, sembla perillosa la seva distorsió, especialment en tractar-se de quelcom generalment conegut. Malgrat això, trobem evidències que el zel de l'escriptor annalista podia arribar a silenciar aspectes poc satisfactoris. En tercer lloc, cal assenyalar una característica important dels annals carolíngis: l'anonimat, la impersonalitat de l'autor que, en teoria, hauria de situar l'obra al marge de partidismes. A la seva època inicial, eren els fets, no les seves interpretacions, el que mereixeria ser consignat per escrit i per a la història; no eren, doncs, útils per introduir-hi particularitzacions en la interpretació de les dades històriques.

Però els elements subjectius en la consignació dels fets, acte gens arrelat als inicis de l'annalística carolíngia, comença a aparèixer especialment

²⁴ Tracten els annals carolíngis, especialment MONOD, J., *Etudes critiques sur les sources de l'histoire carolingienne*, París, 1898, pp. 69 ss.; MOLINIER, A., *Les sources de l'Histoire de France*, París, 1901, pp. 211 ss; Ghélinck, op. cit. pp. 156 ss; Ebert, op. cit. pp. 111-112.

²⁵ *Ad Aen* I 373. Advertim la transmutació en la concepció d'annal que recull Servi i el propi del s. VIII i IX: ara es confonen la terminologia dels annals amb la teoria d'història segons Servi.

després de la victòria franca sobre el cabdill bàvar Tassil²⁶. En aquest moment s'inicia un canvi d'orientació en la consignació dels fets històrics; sorgeix el dirigisme, quan els detentadors del poder descobreixen els beneficis de promoure i mantenir curosament una mena d'història oficial.

Els annals es fan més extensos; els esdeveniments dignes de ser-hi inclosos no són el producte d'una selecció temàtica, en funció del seu valor històric, sinó que el veritablement important esdevé el tractament que els fets reben per part de l'annalista. És com si es volguessin convertir en un tipus d'història del seu temps, però amb el suggerent matís de ser pràcticament diaris oficials. Per mitjà d'ells, els homes rebran la notícia de les coses i la interpretació que en faci el poder. I això és vàlid especialment quan es refereix a esdeveniments no favorables que o bé poden ser, senzillament, omesos o, com a mínim, frivoltzats. (La desfeta del 778 a Hispània és un eloqüentíssim testimoni del vell art de la deformació històrica.)

Es òbvia, per exemple, la distinció gens subtil entre «bons» i «dolents» que els annals d'Eginhard presenten en aquests testimonis: any 797, «*propter contundendam perfidiae gentis contumaciam Saxoniam vastaturus intrauit*» (on es palesa que les ràtzies carolíngies no són dolentes); any 825, «*Wihomarcus, qui perfidia sua et totam Britanniam conturbauerat, et obstinatione stultissima ad memoratam expeditionem illo faciendam imperatoris animum prouocauerat...*» (on es demostra que les ràtzies dels altres sí que són dolentes, pròpies de gent pèrfida i absurdament obstinada); any 827, «*Aizonis insidiis et eorum qui ad eum defecerant calliditati ac fraudulentis machinationibus...*» (on es defineixen amb termes crítics les accions d'estratègia dels enemics), etc.

Els fets de Barcelona al 801 segons l'annalística

Els testimonis que ens han arribat per part franca sobre aquestes dades a l'actual Catalunya els hem de considerar, en tot moment, com a mínim interessats, si no tendenciosos i, fins i tot, falsos. En aquesta part del treball, voldria cenyir-me a discutir sobre la idoneïtat dels textos carolíngis; d'aquí, la discussió pot esdevenir absolutament esclaridora, quant a la correcció interpretativa dels fets, és a dir, quant a la justícia de la valoració que dels fets fa una de les parts implicades, ja que, si bé l'aparició d'annals oficials pot ser entesa com l'inici d'un clar enfortiment institucional, és evident que l'afany panegirístic i encomiàstic d'aquests annals és compartit per altres testimonis de l'època. Referint-nos ja als fets de la presa de Barcelona pels exèrcits

²⁶ COLL I ALENTORN, J., « La historiografia a Catalunya en el període primitiu », *Estudis romànics* III, 1951-2, p. 114; Monod, op. cit. p. 105.

francs, considerem bàsics per a una correcta interpretació dels successos, els textos del poeta Saxó, compostos entre el 888 i el 891 per un clergue saxó, i que segueixen fonamentalment els annals reials; els de l'anomenat Astrònom, escrits després de la mort de Lluís el Pietós (840), per un home d'Església, pròxim a l'Emperador i partidari d'ell, alguns textos d'Eginhard²⁷ i els versos del poeta àulic Ermold el Negre, redactats a partir del 826²⁸.

Però encara que aquestes obres gaudeixin d'un més acceptable valor literari i, òbviament, el seu renom s'hagi estès d'una manera més notable, el nostre treball ens centra sobre el testimoni dels annals. Si tractéssim de classificar els diferents annals que ens han arribat i que aludeixen als esdeveniments de referència, podríem concloure que les classificacions habituals per grups geogràfics no ens són gaire útils²⁹. I això precisament perquè l'espai dedicat a aquestes campanyes militars als annals belgues, mosel·lans, alamàncics, gals... és generalment reduït i, algunes vegades, ni en fan al·lusió. En conseqüència, ens convé abandonar aquesta classificació i agrupar els annals d'acord amb les seves similituds temàtiques envers el tema d'Hispania.

Els annals considerats més importants són els anomenats «regii», annals reials, veritables annals oficials, dels quals hi ha una primera versió, que arriba fins al 788³⁰, escrita en un llatí incorrecte i que correspondria als anomenats «*annales plebei*»; d'aquests annals, n'existeix una segona redacció

²⁷ Sobre el Poeta Saxó: DUCHESNE, *Récueil des Historiens de France*, II 136; DOM BOUQUET, *Récueil des Historiens des Gaules*, V 136-184; PERTZ, *M.G.H. Scriptores* I, 227-229; Migne *P.L.* XCIX. 683; Ghélinck, op. cit. 160; Ebert, op. cit. III 133-137; Thompson, op. cit. p. 203: «...but these were labored poetical narrations». Sobre l'Astrònom: Duchesne II 286 ss.; Dom Bouquet VI 86; Pertz II 604; Migne CIV 927 ss.; sobre Eginhard, edició de HALPHEN, L., París, Les Belles Lettres, 1947; HOLDER, E., *M.G.H.* 1911; així mateix, MANITIUS, M., *Geschichte des lateinischen Literatur des Mittelalters*; Munich, 1911-1931, VII, 519-568; DÜMMER, *M.G.H. Poetae latini aevi carolini*, 1884, IV, 261-263; Ebert, 105-118; Ghélinck, 84-91 i, especialment, 155 i 160.

²⁸ Sobre Ermold el Negre, l'edició cabdal és la de FARAL, E., a «Les classiques de l'histoire de France au Moyen Age», París, Les Belles Lettres, 1964, que conté, a més del text llatí, la traducció francesa; abans, edicions Muratori, 1726, utilitzada per Henken a *M.G.H. Scriptores rerum germanicarum* I, 865, de 1728; Dom Bouquet, VI, 1-66, de 1749; Migne, CV, col. 551-640; Pertz, 1829, II 466-523; Dümmeler, II 1-91, 1884. Hi ha traducció al català dels fets de Barcelona per d'ABADAL, R., a *Història dels catalans*, I, 1961, 626-633. Una traducció al castellà, feta pel qui subscriu, es troba a la Llicenciatura «Ermoldo Negro y la conquista Barcelona», Universitat de Barcelona, 1983. Més referències a CHEVALLIER, LI. *Répertoire de sources historiques du Moyen Age*, París, 1905, I, 1354-5. (Sorprenentment, BOLGAR, R.R., a *The Classical heritage and its beneficiaries*, Cambridge, 1958, pp. 109, 407 i 560 (l'índex) parla d'un «Ermolaus (sic) Nigellus».)

²⁹ Monod, op. cit. pp. 95 ss. i Molinier, op. cit. pp. 213 ss.

³⁰ Malgrat el dubte de Molinier, op. cit. pp. 226: «on est encore demandé si les "annales regii" avaient un caractère officiel...», però, Thompson, op. cit. pp. 166: «it is admitted, however, that the annals of Lorsch have a semi-official character».

que hom ha atribuït amb discutible justificació a Eginhard; la segona versió, que arriba fins al 829, és atribuïda a diferents autors (també aquestes fonts reben la denominació «Loisellianii» o «Laurissenses maiores», pel lloc on varen ser trobats). Com a annals semioficials, estan subjectes a les omissions i al desvirtuament de la realitat que la glòria de l'imperi exigeix. En qualsevol cas, són els que més detalls donen de molts dels esdeveniments del que més tard seria Catalunya.

La primera sorpresa ens és donada quan, amb relació a la conquesta de Barcelona pels francs, un bon nombre dels annals no en fan esment o només aporten referències reduïdes i irrellevants. Els «*Annales regii*» empen prolixos detalls per tal de caracteritzar la submissió del cabdill Zatum al rei franc, l'any 797, mentre tracten amb manifesta manca d'interès l'expedició del fill del rei, Ludovic, i la consegüent victòria: «*ipsa aestate capta est Barcinona, civitas in Hispania, iam biennio obsessa. Zatum praefectus eius et alii complures Sarraceni comprehensi. Et in Italia Teate civitas similiter capta et incensa est, eiusque praefectus Rotselmus comprehensus. Castellae quae ad ipsam civitatem pertinebant, in deditionem accepta sunt. Zatum et Rotselmus una die ad praesentiam imperatoris deducti, et exilio damnati sunt*».

Aquesta actitud de no establir detalls dels fets apareix a nombroses fonts escrites de les tradicions annalístiques: els *Petaviani*, *Lambeciani*, *Annianenses*, *Nazariani*, les cròniques del Monestir de Sant Gall, la Història del Bibliotecari Petrus, els annals del Monestir de Sant Denis, la Crònica de Hermann... Així, el nombre de textos que no aludeixen a un èxit militar com aquest és superior al d'aquells que sí que el mencionen. Entre aquests, cal assenyalar al Cronicó de Moissac gairebé com l'únic que dona la data del 803 per a la conquesta de Barcelona, encara que això pugui ser degut a una tradició imperfecta³¹. Però, estudiant i comparant el conjunt de les dades amb caràcter general, acceptaríem la data del 801.

Si, a continuació, ens fixem en els aspectes concrets que els textos carolingis assenyalen, observarem curioses similituds: «Barcelona, ciutat d'Hispania, i Teate, d'Itàlia, van ser capturades. Van ser fets presoners els

³¹ La data del 801 ha estat generalment acceptada. Hi ha una dissensió notable, la de L. AUZIAS, «Les sièges de Barcelone, Tortose et de Huesca (801-811)» *Annales du Midi*, XLVIII, 1936, 5-28, que, seguint el testimoni del cronicó de Moissac, la situa al 803; aquesta data, però, ha estat rebutjada. La possible confusió del Cronicó pot ser per la seva pertinença a un grup annalístic diferent que conclouria els seus informes precisament al 803, vegeu WOLFF, Ph. «Les événements de Catalogne de 798-812 et la Chronologie de l'Astronome», *Anuario de Estudios Medievales* II, 1965, 451-458. Les fonts àrabs mencionades per MILLAS J.-VALLICROSA, «Els textos d'historiadors musulmans referits a la Catalunya carolíngia», *Quaderns d'Estudi*, XIV, 1922, p. 146, avalen també la data del 801: «Quasi tots els autors musulmans convenen que, a l'any 185 (801-802), els francs [...] s'apoderaren de Barcelona, fent-hi arribar el límit de llurs fronteres».

seus cabdills, Zaton a Barcelona, Rotselmus Teate, presentats alhora davant l'Emperador, condemnats a l'exili» (Annales francorum Fuldenses). «És capturada Barcelona, ciutat d'Hispania, assetjada durant dos anys, i també el seu cabdill Zatus juntament amb molts altres sarrains» (Ex Adonis Vienn. Archiepiscopi Chronico). «El mateix any és capturada Barcelona, ciutat d'Hispania, assetjada des de feia menys de dos anys. El seu cabdill Zaton i molts altres sarrains van ser empresonats [...] Zaton i Rotselmus [...] van ser condemnats a l'exili.» (Annales francorum Mettenses). «El mateix any va ser capturada a Hispania Barcelona, assetjada durant dos anys. El seu cabdill Zaton i molts altres sarrains van ser empresonats. Zaton i Rotselmus [...], conduïts el mateix dia a presència de l'Emperador, varen ser condemnats a l'exili» (Annales francorum Auctiores, vulgo Tiliiani, i Annales rerum francicarum).

Així doncs, sembla acceptat com a primer punt, que la ciutat va ser conquerida «ipsa aestate» (Annales francorum, Mettenses, Tiliiani), entenent «aestate» com a temporada, com a període anyal, i no semblant lògic atendre al significat d'estiu, que entraria en contradicció amb la resta de les fonts (especialment clar és el testimoni d'Ermold el Negre, *Vita Hludovici*, v. 564: «Sabbatum erat sacrum, cum res est ista peracta»).

En segon lloc, els testimonis localitzen indubtablement com a part d'Hispania la ciutat de Barcelona: «civitas Hispaniae» es recull als annals Francicarum, Fuldenses, Mettenses, Tiliiani i a la Crònica de l'Arquebisbe Adó. No hi ha cap dubte en aquest sentit, que tampoc no elimina la discussió de la pertinença a un poder musulmà o cristià.

En tercer lloc, hi ha una referència cronològica tal volta discutible: els annals Rerum Francicarum, Tiliiani, la Crònica d'Adó i els Mettenses mencionen que la ciutat va ser conquerida «iam biennio obsessa» (Els Mettenses concretament diuen «minus plus biennio»). Entendre d'aquesta observació que el setge hagués durat dos anys no és correcte: tant l'estructura habitual dels procediments bèl·lics com els altres testimonis literaris fan pensar en un setge d'uns set mesos, des de l'octubre del 800 fins a la primavera del 801³². Que l'episodi inclogués dades de dos anys diferents és el que podria explicar l'ambigua expressió «biennio». Per altra part, el fet que molts dels annals (Francicarum, Fuldenses, Mettenses, Tiliiani, Crònica d'Adó...) estableixin un paral·lelisme entre la conquesta de Barcelona i la de la població italiana de Teate, molt menys important, anticipa el caire comú que hom entreveu a les dades franques: restar importància a un fet que, en definitiva, no va ser l'èxit que hom preveia.

³² CAPPELLI, A. *Cronologia, cronografia e Calendario perpetuo*, V. Hoepli ed., 1930, i 241, proposa la data del 4 d'abril per a la Pasqua de l'any 801; és a dir, la conquesta de Barcelona hauria estat el 3 d'abril, segons el testimoni d'Ermold citat al text d'aquest treball.

³³ Comparteix la idea Faral, nota al vers 532.

En quart lloc, les mencions al cabdill Zatum i la seva captura són recollides per una bona part dels documents (Francicarum, Fuldenses, Mettenses, Tiliiani, Fuldenses, Chr. Adonis), així com també el seu destí, que divergeix entre l'exili o l'empresonament davant l'Emperador (els annals Francicarum, Fuldenses i Tiliiani mencionen tots dos destins; i els Fuldenses també el nom del cabdill Rotselmus de Teate, dada que ja apareix als «Annales Regii»).

Tal vegada sigui al Cronicó de Moissac on, descartant la ja esmentada i rebutjada data, s'ofereixen més dades dels fets; així, hi llegim: «[...] congregatu exercitu ex Aquitania, Wasconia, necnon Burgundia, Provincia atque Gothia [...] circumdedit exercitus civitatem; et obsederunt mensibus septem, ceperuntque regem civitatis illius, nomine Saton. Cumque panes defuissent in civitate[...] miserunt ad Ludovicum regem, ut veniret Barcelona, quia iam capienda erat civitas.» (La data del 803 i molts altres detalls són recollits als «veteres annales francorum» (PL 98, 1410 ss.), que són considerats un «codex antiquus olim monasterii Rivipullensis»).

Conseqüentment, l'exigu desenvolupament dels fets esmentats amb què l'annalística imperial comunica uns successos que hom podria considerar victoriosos, i fins i tot les divergències entre les dades referides, possiblement puguin ser interpretats d'una manera diferent: és cert que els francs conqueriren Barcelona i limitaren el camp d'acció i d'influència musulmana; però la no extensió del «limes» des de Tortosa fins als Pirineus, passant per Saragossa, hauria de ser considerada, definitivament, com un fracàs³⁴.

En tot aquest episodi lateixen obscurs interessos i, per això, obscures definicions dels fets. Un dels aspectes més expressivament falsejats és el que resulta de la reiterada atribució que fan els annals als francs dels drets sobre la ciutat de Barcelona. En efecte, la concepció d'una restitució legal fonamentada en un passat que ho justificqués podria servir com a pretext d'una intervenció reivindicativa. Es tractaria, així, de deixar les coses com abans havien estat. Evidentment, aquesta justificació és del tot inacceptable, absolutament falsa: Catalunya no existia, els francs eren, millor o pitjor con-

³⁴ Sobre la importància de Barcelona com a centre de dominació de tota la regió, la futura Marca Hispanica, vid. CALMETTE, J. *La question des Pyrénées la Marche d'Espagne au Moyen Age*, Dijon, 1947, p. 16 i BALAGUER, V. *Historia de Cataluña*, Barcelona, 1860, p. 229. El perill que per als francs representava el domini musulmà és recollit per Ermold, vv. 162-139. Sobre tots aquests esdeveniments, un magnífic treball amb abundosa bibliografia és el de SALRACH, J. M. *Història dels països catalans*, Edhasa, 1982, 2a. ed. També, d'ABADAL, R. *Catalunya carolíngia, 1926-1955*; mateix autor, «La domination carolingienne en Catalogne», *Revue Historique*, CCXXV-2, 1961, 319-340; del mateix, «El paso de Septimania del dominio godo al franco a través de la invasión sarracena», *Cuadernos de Historia de España*, XIX, 1953, pp. 5-54; també, J. CALMETTE, «Origines légendaires et historiques de Catalogne», *Études Médiévales*, 1946, 142-155.

siderats, invasors; els musulmans, per la seva part, ocupaven uns territoris conquerits per la força³⁵.

Conclusió

La història, sovint, no ens ha estat transmesa amb absoluta fidelitat, ni els fets que coneixem poden ser sempre acceptats com a únics i indiscutibles, fins i tot encara que existeixi una llarga tradició que ho asseguri, història i veritat no sempre han coincidit, com ja ho expressava Ciceró: «sed in historia, qua tu es usus in omni sermone, cum qualis quisque orator fuisset exponeres, vide quaeso, inquit, ne tam reprehenda sit ironia quam in testimonio»³⁶.

La raó de qui venç esdevé «la raó», l'única valuosa. Al servei dels interessos propagandístics de l'expansionisme carolingi, els seus annals, pel que hem vist, no garanteixen versemblança decisiva. Literàriament irrelevants i escassament útils al lingüista, la posterioritat n'ha de fer ús com a un dels diversos materials d'anàlisi d'uns determinats fets històrics i culturals. Per a un judici objectiu i modern de les fonts històriques, caldria inicialment enfrontar-les amb desapassionada voluntat. En el terreny de la peculiar interpretació de les realitats, no hi hauria diferències vitals entre els annals carolingis i els de l'època clàssica, encara que, d'aquests darrers, en siguin molt escassos els testimonis.

En efecte, tots dos oferirien trets coincidents: en el criteri d'especificar els fets cronològicament, any rere any, en l'exposició; en la referència a esdeveniments recents i viscuts en què aquests siguin notables, ja atmosfèrics ja prosopogràfics; en la visió subjectiva i parcial que se'n feia; en la senzillesa estilística i literària; en la magnificació dels èxits de nació o de grup social.

La ingent labor de rescatar del passat els sistemes historiogràfics que emprengué la cultura carolíngia afavoriria els punts de contacte. Quant al valor històric, sembla evident que, en general, a la fi, la raó oficial comporta una deficiència indefectible de l'objectivitat, que queda, així, empal·lidida, i també de les subtileses ètiques en la interpretació dels fets. Aquest és, definitivament, el greu risc de la història dirigida.

³⁵ Salrach, op. cit. p. 171: «Septimània [...] territori que ells (els francs) no havien controlat». M. BARCELO, «Visigots i àrabs», a *Història de Catalunya* dir. per J. Nadal i Ph. Wolff, Vilassar de Mar, Oikos-Tau, 1983: «Ni Làrida ni la zona de Tarraçona, ni molt menys florexent Tartusha poden ser considerades altra cosa que terres on es desenvolupa una societat andalusina, amb tot el que significa de ruptura amb la situació social anterior, àdhuc en l'organització del territori. Els conqueridors catalans del s. XII no tornen a casa seva, sinó que s'instal·len a casa d'altri».

³⁶ *Brutus* 292 i *De oratore* II 62-63, on comenta que la primera condició de l'historiador és referir la veritat.